

Віталій Скальський

кандидат історичних наук,

науковий співробітник

Інститут історії України НАН України

Vitaliy Skalsky

Candidate of Historical Sciences, researcher,

Institute of History of Ukraine, NAS of Ukraine,

skalskyw@ukr.net

Галина Басара-Тилищак

кандидат історичних наук,

науковий співробітник,

Інститут історії України НАН України

Halyna Basara-Tylishchak

Candidate of Historical Sciences, researcher,

Institute of History of Ukraine, NAS of Ukraine

basara@ukr.net

**На «другій лінії»: губернські та повітові старости
Української Держави (публікація архівного
документа)**

**On 'the second line': gubernial and district starostas
of the Ukrainian State (publication of a archival
document)**

***Анотація.** Ця стаття є публікацією архівного документа Міністерства освіти Української Держави зі списком губернських та повітових старост станом на 8 вересня 1918 року*

***Ключові слова:** повітовий староста, губернський староста, Українська Держава, чиновник*

Annotation. *This article is a publication of an archival document of the Ministry of Education of the Ukrainian State with a list of gubernial and povit's starostas as of 8 September 1918*

Key words: *povit's starosta, gubernial starosta, Ukrainian State, bureaucrat*

В українській історіографії загальноприйнятим є поняття «діячі Української революції 1917–1921 років», яке позначає коло осіб, які були причетними до українського державотворення, війська, національного руху, культурного відродження. Опубліковано кілька вузькоспеціалізованих біографічних довідників. Зокрема, «Діячі Української Центральної Ради»¹, «Офіцерський корпус Армії УНР»² та науково-популярне видання «Горе переможеним. Репресовані міністри Української революції»³, а також ряд біографічних статей в енциклопедичних виданнях. Найбільш інформативною для проблематики цієї публікації є монографія Руслана Пирога «Діяльність урядів гетьманату Павла Скоропадського: персональний вимір»⁴.

Утім, ці видання зосереджені здебільшого на провідних діячах — перших особах українських держав, міністрах тощо. «Офіцерський корпус Армії УНР» є швидше винятком, що підтверджує правило.

Питання про людей «другого лінії», які власне творили державу, її бюрократичний апарат, часто були непомітними, але надзвичайно важливими людьми, без яких щойно створені

¹ Верстюк В.Ф., Осташко Т.С. Діячі Української Центральної Ради: Біографічний довідник. К., 1998. 254 с.

² Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ : Темпора, 2007. Кн. 1. 2007. 535 с.

³ Горе переможеним. Репресовані міністри Української революції / Авт. та упоряд.: А. Когут (відп. упор.), Р. Подкур, В. Скальський, В. Василенко, Н. Григорчук, Н. Савченко. К.: К.І.С., 2018. 240 с.

⁴ Пиріг Р. Діяльність урядів гетьманату Павла Скоропадського: персональний вимір. К.: Ін-т історії України НАН України, 2016. 518 с.

українські держави не могли нормально функціонувати, наразі є малодослідженим.

Існує певний історіографічний стереотип — Українську Державу Павла Скоропадського творили «генерали», «поміщики» та «росіяни». Це твердження, породжене у радянській та українській діаспорній історичній науці, не підтверджене і не спростоване сучасними істориками. Для такої оцінки бракує верифікованих коротких біографій функціонерів Української Держави. Але, не вистачає також і повного списку губернських та повітових старост у хронологічному порядку.

У 1930-х роках колишній міністр закордонних справ Української Держави Дмитро Дорошенко у своїй книзі «Історія України» опублікував список губернських та повітових старост, призначених на посади у травні 1918 року⁵. Старости зі списку Дорошенка через деякий час йшли у відставку, змінювали посади, часом траплялися трагічні випадки, коли старости гинули (наприклад, убивство Звенигородського повітового старости Машира та його помічника Яг'ї Солтика⁶) чи помирали від важких хвороб. Тож список «других осіб» Української Держави є значно ширшим.

У Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України, у фонді Міністерства освіти Української Держави (ф. 2201, оп. 2, спр. 2) відклався цікавий документ — «Список губерніяльних та повітових старост до 8 вересня 1918 року». Документ є машинописом з трьох аркушів, не має підписів та реєстраційних реквізитів. Текст надруковано з двох сторін аркуша. Авторство невідоме, але, оскільки документ лежить у справі під назвою «Штати міністерства освіти», то, можливо, його автором є працівник кадрової служби міністерства освіти. Схоже, що це є робочий документ співробітників

⁵ Дорошенко Д. Історія України, 1917–1923: документально-наукове видання. В 2-х т. Т. 2: Українська Гетьманська Держава 1918 року / Упорядн. К.Ю. Галушко. К.: Темпора, 2002. 352 с.

⁶ Державний вістник. 1918. 26 червня. № 19. С. 1.

міністерства освіти. Окремі літери пропущені та вписані чорнилами автором документа (у публікації ці місця позначені квадратними дужками — []).

У цьому документі є перелік губернських та повітових старост, київського, одеського та миколаївського міських отаманів, в окремих випадках також помічників старост та керівників місцевих Державних Варт. Зауважимо, що список старост у цьому документі суттєво відрізняється від списку Дмитра Дорошенка.

Окрім власне списку, також було важливо встановити первісні біографічні відомості — дати, місця народження і смерті, місця навчання та роботи, участь у політичних організаціях та належність до виборних органів.

Встановлення біографічних даних виявилось непростою задачею. Накази Міністерства внутрішніх справ Української Держави про призначення та звільнення губернських та повітових старост збереглися, здебільшого, у вигляді публікацій у часописах «Державний вісник» та «Відродження». Однак, оприлюднювалися вони із суттєвою затримкою та не всі. Тому не для кожної посадової особи вдалось встановити дати призначення та звільнення з посади старости.

Дати народження та смерті, а почасти, прізвища та імена були частково встановлені та/або верифіковані за допомогою метричних книг. Також було залучено інформацію з різного роду генеалогічних онлайн-сервісів, написів на надмогильних пам'ятниках та отриману при особистому спілкуванні із родинами та нащадками посадовців Української Держави (це, однак, не гарантує повної достовірності даних, але дає підстави для розшуку документальних підтверджень). Чимало інформації про старост є в їх особових справах у фондах центральних та обласних архівів, а також в архівно-кримінальних справах тих старост, що були репресовані за комуністичного режиму. Про місця праці декого із посадовців можна було дізнатись із губернських Адрес-календарів та Пам'ятних книг періоду Російської імперії.

**Публікація документа
СПИСОК
ГУБЕРНІЯЛЬНИХ ТА ПОВІТОВИХ СТАРОСТ
ДО 8 ВЕРЕСНЯ 1918 РОКУ**

КИЇВЩИНА:	
Губерніяльний староста	ЧАРТОРИЖСЬКИ[Й] Іван Львович ⁷
Помішник його	ЗАБУГІН Платон Іванович ⁸
ПОВІТОВІ СТАРОСТИ:	
Київський	ГРИГОРЬІВ Микола Мойсієвич ⁹

⁷ Чарторижський Іван Львович (1860, ?–?, ?) — губерньський староста Київської губернії. У 1916–1917 роках — губернатор Тернопільської губернії Галицько-Буковинського генерал-губернаторства Російської імперії. Після Лютневої революції 1917 року усунутий з посади. 9 травня 1918 року призначений гетьманом П. Скоропадським губерньським старостою Київщини. За результатами наради і звіту губерньських старост, яку провело МВС 18–21 серпня 1918 року, міністр внутрішніх справ І. Кістяковський вніс до Ради Міністрів подання на звільнення І. Чарторижського. 23 серпня 1918 року його було звільнено з посади губерньського старости і призначено членом ради при главі МВС. Згодом емігрував (*Пиріг Р.* Чарторижський Іван Львович / Енциклопедичний довідник «Діячі Української революції 1917–1921 рр.». Зошит 1. К.: Інститут історії України НАН України, 2022. С.413–414).

⁸ Забугин Платон Іванович (27 серпня 1875, Ніжин, Чернігівська губернія — 19 травня 1919, Київ) — помічник губерньського старости Київської губернії. Начальник Бродівського повіту Львівської губернії Галицько-Буковинського генерал-губернаторства під час російської окупації Східної Галичини (серпень 1914 — серпень 1915 року). Призначений помічником губерньського старости Київщини з 21 травня 1918 року (Державний Вістник. 1918. 12 червня. № 12. С. 2). Розстріляний Київською губерньською ЧК у ніч з 18 на 19 травня 1919 у Києві. Похований на Лук'янівському кладовищі.

⁹ Григор'єв Микола Миколайович (28 квітня 1879, ?–?, ?) — Київський повітовий староста. У 1907 році закінчив юридичний факультет Київського університету і розпочав кар'єру як кандидат на посаду судді при Новочеркаській судовій палаті. У 1908 році зачислений у штат канцелярії Київського, Подільського і Волинського генерал-губернатора. Миротворець Таращанського, а згодом Васильківського повіту Київської

Бердичівський	КУЗНЕЦОВ Михайло Миколайович ¹⁰
Звенигородський	
Уманський	
Канівський	НЕДАШКІВСЬКИЙ Іван Семенович ¹¹

губернії. З 1910 року — колезький секретар, з 1913 року — титулярний радник. Нагороджений орденом Св. Анни 3 ст. У квітні 1917 року затверджений на посаді почесного мирового судді Васильківського Судового Мирового Округу. Наказом Київського губернського комісара від 21 квітня 1917 року призначений на посаду Голови Києво-Радомишльських мирових посередників. З 14 липня 1917 року — голова Черкасько-Чигиринського з'їзду мирових посередників. 8 травня 1918 року призначений тимчасово виконуючим обов'язки Київського повітового старости і з 13 травня приступив до роботи (ДАКО. Ф.Р-2797. Оп. 1. Спр. 44. Арк. 1–8).

¹⁰ Кузнецов Михайло Миколайович (1882, ?–?, ?) — Бердичівський повітовий староста. Закінчив Ризький політехнічний інститут, здобувши професію агронома. У 1911 році обраний заступником голови Бердичівської повітової земської Управи. З березня 1912 року по вересень 1913 року, а також у 1914–1917 роках — голова Управи. Очолював Бердичівську повітову продовольчу комісію. Член Київського губернського комітету Всеросійського Земського Союзу по постачанню армії. 28 березня 1917 року Бердичівські повітові надзвичайні земські збори висловили йому довіру як голові земської Управи і просили виконувати обов'язки Бердичівського повітового комісара. 25 червня 1917 року згідно власного клопотання був звільнений 24 Надзвичайними зборами Бердичівського повітового земства з обох посад. Наказом МВС № 1 від 8 травня 1918 року призначений тимчасово виконуючим обов'язки Бердичівського повітового старости. Наказом МВС № 29 від 20 жовтня 1918 року затверджений на посаді Бердичівського повітового старости (ДАКО. Ф.Р-2797. Оп. 1. Спр. 31. Арк. 1–18).

¹¹ Недашковський Іван Семенович (1891, Волинська губернія — ?, ?) — Канівський повітовий староста. У 1915 році закінчив фізико-математичний факультет Київського університету. Вступив на службу в Акмолінське обласне правління по сільськогосподарських справах. З листопада 1915 року був призначений в Управління державних маєтків Акмолінської і Семипалатинської областей по адміністративних справах як помічник лісничого. У серпні 1916 року був відряджений міністерством землеробства у лісовий департамент у Петрограді. У листопаді 1916 — червні 1917 року навчався у Петроградській інженерній школі і був призначений підпо-

Черкаський	
Радомишльський	ОНІЩЕНКО Сергій Яковлевич ¹²
Таращанський	СТЕЙН-КАПИТАН ¹³

ручником до запасного понтонного батальйону у Києві. У серпні 1917 року прибув на позиції інженерної роти II пішої дивізії на Південно-Західному фронті. У грудні 1917 року збільшовичені солдати розжалували його до рядового. У березні 1918 року повернувся до Києва в українізований запасний понтонний батальйон. 9 січня 1918 року був відряджений як старшина підривної команди в Конотоп-Бахмач до Гайдамацького коша С. Петлюри. 2 квітня 1918 року призначений т.в.о. Канівського повітового комісара. 6 травня 1918 року призначений Канівським повітовим староостою. 1 листопада 1918 року був звільнений з посади і призначений урядовцем з особливих доручень при міністерстві. 10 грудня 1918 року у складі війська Гетьмана П. Скоропадського відбув на позиції в район Посту Волинського у Києві для боротьби з повстанськими військами Директорії (ДАКО. Ф.Р-2797. Оп. 1. Спр. 41. Арк. 1–31).

¹² Оніщенко Сергій Якович (7 жовтня 1876, ?–?, ?) — Радомишльський повітовий староста. Колезький асесор. У 1903 році закінчив юридичний факультет Київського університету. Працював у Київській судовій палаті та Полтавському окружному суді. У 1906 році був міським суддею Полтави. У 1909 році призначений мировим суддею Радомишльського округу. З 1910 року титулярний радник. Нагороджений орденом Св. Анни 2-го ступеня. У 1917 році виконував обов'язки голови з'їзду мирових суддів Радомишльського повіту. 3 жовтня 1917 року — викладач правознавства в Радомишльській чоловічій гімназії. Наказом МВС від 26 вересня 1918 року звільнений з посади повітового старости (ДАКО. Ф. Р-2797. Оп. 1. Спр. 51. Арк. 1–16).

¹³ Стейн Віктор Олександрович (18 липня 1872, Воронеж, Воронежська губернія — ?) — Таращанський повітовий староста. Навчався у Одеському піхотному юнкерському училищі. Поручик. Проживав у Пирятинському, а згодом у Гадяцькому повітах Полтавської губернії. Протягом семи років служив земським начальником та був членом повітової землевпорядної комісії. Надвірний радник. Нагороджений орденом Св. Анни 3 ст. З початком Першої світової війни мобілізований. Служив в 14 Українському полку начальником господарської частини, а згодом його командиром. 16 липня 1918 року призначений виконуючим обов'язки, а 30 липня затверджений наказом МВС № 228 Таращанським повітовим староостою. Після відставки проживав у Гадячі. (ДАКО. Ф.Р-2797. Оп. 1. Спр. 59. Арк. 1–30).

Чигиринський	СЕРЕБРЯКІВ Петро Степанович ¹⁴
Липовецький	НОСЕНКО Дем'ян Дмитрович ¹⁵
Васильківський	КЕЙХЕЛЬ Ройчард Ройчардович ¹⁶
Сквірський	
ПОЛТАВЩИНА	
Губерніяльний староста	ІВАНЕНКО СЕРГІЙ СЕРГІЙОВИЧ ¹⁷

¹⁴ Серебряков Петро Степанович (11 червня 1878, Феодосія, Таврійська губернія — 6 червня 1970, Франція) — Чигиринський повітовий староста. Навчався в Севастопольських морехідних класах. Закінчив Віленське піхотне юнкерське училище. Учасник Першої світової війни. Полковник. З 22 серпня по 27 жовтня 1917 року — командир 663-го піхотного Язловецького полку. (ДАКО. Ф. Р-2797. Оп. 1. Спр. 67. Арк. 1–15). Призначений на посаду Чигиринського повітового старости з 10 травня 1918 року (Державний Вістник. 1918. 18 липня. № 23. С. 2). Учасник Білого руху у складі Збройних сил Півдня Росії. Комендант Феодосії. Начальник транспортного відділу пересування військ Півдня Росії, начальник охорони мостів і залізничних шляхів у Криму. Емігрував у Францію. Проживав у Парижі. Працював водієм таксі. Як артист-любитель виступав на багатьох заходах російської еміграції. Автор спогадів про Віленське військово-училище «На службі Отечества» (1963).

¹⁵ Носенко Дем'ян Дмитрович (1878, ?–?, ?) — Липовецький повітовий староста. У жовтні 1917 року — капітан 10-го Туркестанського полку. Призначений на посаду старости наказом МВС № 1 від 8 травня 1918 року. 31 серпня 1918 року подав клопотання про звільнення за станом здоров'я (ДАКО. Ф. Р-2797. Оп. 1. Спр. 47. Арк. 1–19).

¹⁶ Кейхель Річард Річардович (11 серпня 1890, ? — 11 листопада 1924, Париж, Франція) — Васильківський повітовий староста. Полковник. Навчався у Київському військово-училищі. Служив в Російській імператорській армії. З 27 травня до 20 липня 1918 року був в.о. ялтинського повітового старости, а 20 липня 1918 року призначений Васильківським повітовим старостою (ДАКО. Ф. Р-2797. Оп. 1. Спр. 35. Арк. 1–10). Емігрував до Німеччини, а згодом до Франції

¹⁷ Іваненко Сергій Сергійович (1870, ? — 5 листопада 1918, Полтава) — Полтавський губернський староста. Великий землевласник Пирятинського повіту. З травня 1916 року — голова Полтавської губернської земської управи. У березні–серпні 1917 року — губернський комісар Тимчасового уряду. Призначений на посаду губернського старости Полтавщини з 8 травня 1918 року згідно наказу МВС УД № 6 від 4 травня 1918 року

ПОВІТОВІ СТАРОСТИ:	
Полтавський	МГЕМБРІЄВ Олександр Федорович ¹⁸
Гадяцький	МЕЛЬНИКІВ ПИЛИП ІВАНОВИЧ ¹⁹
Зінківський	КРАХОТИН [Я]ків Іларіонович
Зо[л]отон[ош]ський	КЛІМЕНКО Владислав ²⁰
Кобил[я]кський	ІГЕЛЬШТРАМ ²¹
Помішники його	НОВИЦЬКИЙ і КУБІЄВИЧ ²²
Константиноградський	[Ф]ЛАГЕ Микола Миколайович
Кременчукський	ЛЕВЧЕНКО Микола Григорович
Помішники його	КАЛАЧЕВСЬКИЙ Олекса Михайлович ²³

(Державний Вістник. 1918. № 2. С. 1). Його помічником став лубенський діяч Ю. Нога. 05 листопада 1918 року наказом гетьмана був звільнений з посади (Пиріг Р. Іваненко Сергій Сергійович / Енциклопедичний довідник «Діячі Української революції». Зошит 1. К.: Інститут історії України НАН України, 2022. С. 223).

¹⁸ Мгембрієв Олександр Федорович (? , ?–?, ?) — Полтавський повітовий староста. Працював чиновником полтавської поштово-телеграфної контори. У 1916 році — секретар Полтавського губернського по земських і міських справах присутствія, колезький асесор.

¹⁹ Мельників Пилип Іванович (11 жовтня 1859, ?–?, ?) — Гадяцький повітовий староста. Народився у родині дворян Лохвицького повіту. У 1878 році закінчив гімназію у Полтаві та вступив на медичний факультет Київського університету, який не закінчив, припинивши навчання у 1894 році. З 1901 року — голова Гадяцької повітової земської управи. Ініціатор видання і довголітній редактор «Газети Гадячского земства». У 1907 році — почесний мировий суддя, голова Товариства взаємного кредиту.

²⁰ Клименко Владислав (? , ?–?, ?) — повітовий староста Золотоніського повіту Полтавської губернії. Призначений на посаду з 10 травня 1918 року наказом МВС № 76. (Державний вістник. 1918. 22 червня. № 18).

²¹ Ігельштрам (? , ?–?, ?) — призначений повітовим старостою Кобеляцького повіту Полтавської губернії з 12 травня 1918 року наказом МВС від 04 червня 1918 року № 81.

²² Новицький і Кубійович призначені помічниками Кобеляцького повітового старости з 17 травня 1918 року.

²³ Калачевський Олексій Михайлович (12 серпня 1890, ? — 27 жовтня 1976, Париж, Франція) — помічник Кременчуцького повітового старости.

Лохвицький	ЯРМАК Павло Андрійович
Лубенський	ГРАЧЕВ Сергій Миколайович
Миргородський	СУПР[Я]ГІН Павло Петрович ²⁴
Пирятинський	ЮСНЕВИЧ Іван Дмитрович ²⁵
Прилуцький	ДОМАНТОВИЧ Микола Андрійович ²⁶
Роменський	КОМПАНІОН Євген Хверодович ²⁷
Хорольський	РОДЗЯНКО Сергій Михайлович ²⁸

Народився у сім'ї композитора, голови Кременчуцької повітової земської управи Михайла Калачевського. Навчався в Імператорському Олександрівському училищі правознавства. Після повстання Директорії виїхав до Франції.

²⁴ Супрягин Павло Петрович (1885, ?–?, ?) — повітовий староста Миргородського повіту Полтавської губернії. Народився у Хорольському повіті Полтавської губернії. Офіцер Російської імператорської армії. У 1918 році — Миргородський повітовий староста. Емігрував до Криму. Працював рахівником у банку. Заарештований 14 червня 1927 року Севастопольським міським відділом ОГПУ Криму за неявку на реєстрацію як колишній офіцер. 8 серпня 1927 року позбавлений права проживання в шести великих містах на три роки.

²⁵ Юскевич Іван Дмитрович (30 січня 1876, ймовірно Малютинці, Пирятинський повіт — 19 квітня 1960, США) — пирятинський повітовий староста. З 1908 року працював земським начальником у Пирятинському повіті. У 1910 році обраний гласним Пирятинського повітового земства. У 1920 році виїхав до Югославії, а згодом — до США.

²⁶ Домонтович Микола Андрійович (02 грудня 1885, Лісові Сорочинці, Прилуцький повіт, Чернігівська губернія — ?) — Прилуцький повітовий староста. Навчався у Київському політехнічному інституті. Після звільнення з посади опинився на Кубані, де працював агрономом (*Лукаш О. Домонтовичі // Прилуки. Фортеця. 2016. № 8 (серп.). С. 22–29*).

²⁷ Компаніон Євген Федорович (1870, Херсонська губернія — 1922, Ялта) — Роменський повітовий староста. Навчався у Псковському кадетському корпусі та Казанському піхотному юнкерському училищі. Служив в Російській імператорській армії. За Гетьманату назначений Роменським повітовим старостою. Потім переїхав до Криму. Був заарештований комуністами.

²⁸ Родзянко Сергій Михайлович (? , ?–?, ?) — повітовий староста Хорольського повіту Полтавської губернії. Отримав юридичну освіту,

Пе[р]еяславський	КРИВОШЕЇВ Іван Васильович
ВОЛИНЩИНА	
Губерніяльний староста	АНДРО Дмитро Федорович ²⁹
Помішник його	ЗАРЕМБСЬКИЙ Олекса Степанович ³⁰
ПОВІТОВІ СТАРОСТИ	
Володимир-Волинський	ПУЩИН Володимир Михайлович ³¹
Помішник його	МИКУЛЬСЬКИ[Й] Юліян Антонович
Овруцький	ЛАЛЕВИЧ Олександр Аркадійович ³²

працював присяжним повіреним у Хоролі. Мав маєток у с.Єлисаветівка Хорольського повіту.

²⁹ Андро Дмитро Федорович (1866, ? — 1920, ?) — губернський староста Волинської губернії. Предводитель Рівненського повітового дворянства, депутат Державної думи, октябрист. Призначений Гетьманом П. Скоропадським Волинським губернським старостою відповідно до наказу № 3 від 4 травня 1918 року. 2 грудня 1918 року був призначений заступником міністра внутрішніх справ. Після падіння Гетьманату виїхав до Одеси, був помічником по цивільній частині генерала Ф. д'Ансельма (Українська держава (квітень–грудень 1918 року). Документи в матеріали. У двох томах. Т. 1 / Упоряд.: Р. Пиріг (керівник та ін.). К.: Темпора, 2015. С. 769).

³⁰ Зарембський Олексій Степанович (?, ?–?, Пулганов, Луцький повіт, Волинське воєводство) — помічник Волинського губернського старости. Землевласник у сс. Твердині та Зубильне Володимир-Волинського повіту та Пулганів Луцького повіту, член Волинської губернської земської управи. У грудні 1917 року його обійстя у Пулганові було розграбовано. Призначений помічником Волинського губернського старости наказом МВС від 11 травня 1918 року № 9. Після відставки деякий час проживав у Житомирі, але невдовзі виїхав до Пулганова Луцького повіту. У серпні 1920 року заарештований більшовикам та направлений до концтабору. У 1920-х — 1930-х рр. проживав у Пулганові.

³¹ Пущин Володимир Миколайович (?, ?–?, ?) — повітовий староста Володимир-Волинського повіту Волинської губернії. Призначений на посаду наказом МВС № 18 від 18 травня 1918 року.

³² Лалевич Олександр Аркадійович (? — кінець 1930-х рр.) — повітовий староста Овруцького повіту Волинської губернії. Член Бельцької повітової земської управи (Бессарабська губернія) на початку XX століття. Служив у Російській імператорській армії. Призначений на посаду 14 травня

Помішник його	КУРМАНОВИЧ Йосип Владиславич
Острозький	КУРЗЕНКІВ Константин Васильович ³³
Помішник його	КІСНЕМСЬКИЙ Константин Павлович ³⁴
Ровенський	МАКСИМОВИЧ Йосип Ігнатович
Старок[онст]янтиновський	РЖЕВСЬКИЙ Ростіслав Васильович ³⁵
Помішник його в.о.	ПОНТИК Олександр Йосипович
Житомирський в.о.	АРНДТ Іван Юліанович ³⁶

1918 року наказом МВС № 13. Після відставки переїхав до совєтської Росії.

³³ Курзенков Костянтин Васильович (? , ?–?, ?) — повітовий староста Острозького повіту Волинської губернії. Був начальником гарматного дивізіону. 18 травня 1918 року наказом МВС № 18 призначений Острозьким повітовим староостою.

³⁴ Кіснемський Костянтин Павлович (01 серпня 1870, ?–?) — помічник Острозького повітового старости. Навчався у Скопинському реальному училищі (м. Скопин, Скопинський повіт, Рязанська губернія, нині — місто у Рязанській області РФ) та Московському юнкерському піхотному училищі. Служив в Російській імператорській армії. Земський діяч у Кирилівському повіті Новгородської губернії. Гласний Кирилівського повітового земського зібрання.

³⁵ Ржевський Ростислав Васильович (? , ?–?, ?) — повітовий староста Старокостянтинівського повіту Волинської губернії. Член Старокостянтинівської земської управи. На посаду Старокостянтинівського повітового старости призначений наказом МВС № 18 від 18 травня 1918 року.

³⁶ Арндт Іван Юліанович (? , ?–?, ?) — виконуючий обов'язки Житомирського повітового старости. Походив з родини німецьких колоністів, які оселилися на Житомирщині в середині XIX століття. Закінчив юридичний факультет Київського університету. Землевласник 610 десятин у колонії Черемошне Пулинської волості Житомирського повіту Волинської губернії. Член міської управи Житомира, земський гласний. Дійсний член Товариства дослідників Волині, меценат. У 1907–1911 роках ініціював і профінансував будівництво двокласного земського училища у селі Березівка. Призначений на посаду в.о. повітового старости з 27 травня 1918 року наказом МВС № 61 від 31 травня 1918 року (Державний вістник. 1918. 18 червня. № 16. С. 1). Після встановлення совєтської влади переїхав із сім'єю до м.Рівне, яке перебувало у складі Польщі. Налагодив сільсько-господарське виробництво у селі Користь та лісорозробку у селі Ситниця.

Помішник його	ДУНИН-БОРКОВСЬКИЙ Олександр Васильович ³⁷
І[з]яславський	[Ш]А[Г]ЕЛСЬКИЙ Микола Миколайович ³⁸
Кременецький	Полковник ШМІТД Микола Миколайович ³⁹
Помішник його	МИНАКІВ Микола Миколайович ⁴⁰
Дубенський	ПРИБИЛЬСЬКИЙ Дмитро Аркадійович ⁴¹
Луцький	ШЛЕМЕЕР Федір Йосипович ⁴²
Новоградволинський	БРОЦЬКИЙ Левонтій Антонович ⁴³

³⁷ Дунін-Борковський Олександр Васильович (28 квітня 1866, Нова Романівка, Мглинський повіт, Чернігівська губернія або Катеринослав — 1919) — помічник Житомирського повітового старости. З 1899 — гласний Городнянського повітового земського зібрання.

³⁸ Шабельський Микола Миколайович (? — 24 березня 1930 або 01 лютого 1968, Ніцца, Франція) — Ізяславський повітовий староста. Навчався в Олександрівському ліцеї. Призначений Ізяславським повітовим старостою з 14 травня 1918 року (Державний вістник. 1918. 18 липня. № 23. С. 2).

³⁹ Шмітд Микола Миколайович (?, ?–?, ?) — полковник Російської імператорської армії, призначений Кременецьким повітовим старостою з 14 травня 1918 року (Державний вістник. 1918. 18 липня. № 23. С. 2).

⁴⁰ Минаков Микита Миколайович (?, ?–?, ?) — призначений помічником Кременецького повітового старости з 14 травня 1918 року (Державний вістник. 1918. 18 липня. № 23. С. 2).

⁴¹ Прибильський Дмитро Аркадійович (?, ?–?, ?) — призначений Дубенським повітовим старостою з 14 травня 1918 року (Державний вістник. 1918. 18 липня. № 23. С. 2).

⁴² Шлеммер Федір Йосипович (? — 10 лютого 1953, Дінгельштедт, Айхсвельд, Тюрингія, ФРН) — призначений Луцьким повітовим старостою з 14 травня 1918 року (Державний вістник. 1918. 18 липня. № 23. С. 2). До революції працював головою Луцької повітової земської управи.

⁴³ Бродський Леонтій Антонович (25 серпня 1871, Кошари, Ковельський повіт, Волинська губернія — ?) — Новоград-Волинський повітовий староста. Навчався у Холмському духовному училищі та Холмській духовній семінарії. Служив псаломщиком православної церкви у Лодзі. Одночасно викладав у парафіяльному училищі. З 1894 року — диякон

Ковельський	НИКИТИН Олександр Григорович ⁴⁴
Поміщик його	БЯЛОСТОЦЬКИЙ Матвій Марцельович
ЧЕРНИГІВЩИНА	
Губерніяльний староста	ВИСОЦЬКИЙ Микола Максимович ⁴⁵
Поміщик його	ТОВСТОЛІС Григорій Михайлович ⁴⁶
[І]нс[п]е[к]т[о]р Де[рж]а[вн]ої Варти	КОРОСТОВЕЦЬ Володимир Константинович ⁴⁷

Холмського катедрального собору. З 1896 року — настоятель церкви села Полосок Бельцького повіту Седлецької губернії. У 1901 році відмовився від сану та переїхав до Стопницького повіту Келецької губернії. Призначений Новоград-Волинським повітовим старостою з 5 травня 1918 року (Державний вістник. 1918. 18 липня. № 23. С. 2).

⁴⁴ Никитин Олександр Григорович (? — 11 грудня 1936, Володимир, Волинське воєводство, Польща, нині Волинська область, Україна) призначений Ковельським повітовим старостою з 6 червня 1918 року (Державний вістник. 1918. 18 липня. № 23. С. 2).

⁴⁵ Висоцький Микола Васильович (1870, ? — 1921, ?) — Чернігівський губернський староста. Народився у сім'ї поміщика в с. Макіївці Чернігівської губернії. Голова Ніжинської повітової земської управи з 8 жовтня 1902 року. Входив до Союзу земельних власників, член Президії Всеукраїнського хліборобського з'їзду. Був Ніжинським повітовим старостою. Наказом Гетьмана № 95 від 9 липня 1918 року призначений Чернігівським губернським старостою (Державний вістник. 1918. № 27. 24 липня). Після падіння Гетьманату, проживав у Києві як безпартійний городянин Шаравський Федір Іванович. Згодом переїхав у Крим, де в Анапі воз'єднав із своєю родиною. 12 червня 1921 року заарештований надзвичайними органами. Після допиту чекістами дружини вимушений був зробити зізнання та був привезений ніжинською ПовітЧК до Ніжина. Розстріляний у в'язниці м. Чернігова. (Українська держава (квітень—рудень 1918 року). Документи в матеріалі. У двох томах. Т. 1 / Упоряд.: Р. Піріг (керівник та ін.). К.: Темпора, 2015. С. 749; Ємельянов В. Губернський староста (із архівів СБУ) // Сіверянський літопис. 1995. С. 3–8).

⁴⁶ Товстоліс Григорій Михайлович (? , ?–?, ?) — призначений на посаду помічника Чернігівського губернського старости наказом МВС від 15 липня 1918 року № 185.

⁴⁷ Коростовець Володимир Костянтинівич (16 липня 1888, Гатчина, Санкт-Петербурзька губернія — 29 вересня 1953, Лондон, Велика Бри-

ПОВІТОВІ СТАРОСТИ	
Ч[е]рнігівський	МАЛАХОВ Михайло Миколайович
[Ніж]инський	
Помішник його	ГОЛЬМ Антон Константинович
[Сос]ницький	ІМШЕНЕЦЬКИЙ Константин Захарович ⁴⁸
Козелецький	КРИНСЬКИЙ Вітольд Іванович ⁴⁹
Помішник його	ЯДРИЛО Василь Васильович ⁵⁰
Новозибківський	ЛИСТОВСЬКИЙ Іван Іванович
Городнянський	ТРИЗНА Володимир Петрович ⁵¹

танія) — інспектор Державної Варти Чернігівської губернії. Навчався у гімназіях у Києві та Санкт-Петербурзі, Санкт-Петербурзьких університеті та політехнічному інституті. У 1912–1917 рр. працював у Міністерстві закордонних справ Російської імперії. У листопаді 1917 року приїхав у родинний маєток у с. Пересаж Чернігівської губернії. Після Антитетманського повстання виїхав до Польщі, а потім до Німеччини та Великої Британії. Був членом правління Українського союзу хліборобів-державників. Брав участь у роботі Українського наукового інституту. Працював журналістом, видавав щомісячник «The Investigator». Після Другої світової війни належав до Союзу українців у Великій Британії. Автор книжок «The Re-birth of Poland» (Лондон, 1928), «Graf Witte, der Steuermann in der Not» (Берлін, 1929), «Quo Vadis Polonia» (Париж, 1929), «Seed and Harvest» (Лондон, 1931), «Europe in the Melting Pot» (Лондон, 1938).

⁴⁸ Імшенецький Костянтин Захарович (10 жовтня 1876, ?–?, ?) — Сосницький повітовий староста. Землевласник Сосницького повіту. Навчався у Смоленській гімназії та Московському університеті. Працював у Смоленському окружному суді.

⁴⁹ Криנסький Вітольд Іванович (? , ?–?, ?) — Козелецький повітовий староста. До революції працював редактором газети «Листок об'явлений Козелецького уездного земства».

⁵⁰ Ядрило Василь Васильович (05 січня 1887, ? — 1919, ?) — помічник Козелецького повітового старости. Поручик, бригадний ад'ютант 33-ї артилерійської бригади 21-го армійського корпусу Київського військового округу. Комісар Тимчасового уряду Козелецького повіту. На посаду помічника повітового старости призначений 14 травня 1918 року наказом МВС № 13.

⁵¹ Тризна Володимир Петрович (1869, ?–?, ?) — Городнянський повітовий староста. Мешканець та землевласник с. Маслаківка Городнян-

Помішник його	ПОВОЛОЦЬКИЙ Микола Іванович ⁵²
Глухівський	[Б]ІРВАРГ Микола
Помішник його	НАРБУТ Іван Яковлевич ⁵³
Конотопський	КАНДИБА Сергій Андрійович ⁵⁴
Помішник його	ФЕНЕНКО Микола Йосипович ⁵⁵
Остерський	ВИШНЕВСЬКИЙ Дмитро
Стародубський	КІБАЛЬЧИЧ Федор Онисимович ⁵⁶

ського повіту (нині с. Новоукраїнське Чернігівського району). Служив в Російській імператорській армії.

⁵² Поволоцький Микола Іванович (? , ? — 1919, ?) — помічник Городнянського повітового старости. Призначений на посаду наказом МВС від 20 липня 1918 р. № 202. Убитий більшовиками під час Другої більшовицько-української війни.

⁵³ Нарбут Іван Якович (1858, ?–?, ?) — помічник Глухівського повітового старости. Дворянин, поміщик Глухівського повіту. Власник маєтку Нарбутівка Есманської волості Глухівського повіту Чернігівської губернії. Випускник фізико-математичного факультету Університету Св. Володимира. Одружився з Неонілою Миколаївною Махнович, донькою священника. У родини народилося дев'ятеро дітей, серед яких Георгій Нарбут — художник, графік. У 1918 році — помічник Глухівського повітового старости (Оглоблин О. Нарбут — мазепинець. Нові матеріали до біографії Юрія Нарбута // Арка. 1948. Ч. 2 (лютий). С. 11).

⁵⁴ Кандиба Сергій Андрійович (1861, Конотоп, Чернігівська губернія — 8 липня 1921, Берлін, Німеччина) — Конотопський повітовий староста. Улітку 1918 року заборонив утворювати товариство «Просвіта» в Конотопі та повіті (Артюх В. З історії товариства «Просвіта» на Сумщині (1917–1923 pp.) Сумський історичний портал). <https://history.sumy.ua/research/article/9209-artiukh-viacheslav-z-istorii-tovarystva-prosvita-na-sumshchyni-19171923-rr.html>

⁵⁵ Фененко Микола Йосипович (14 квітня 1883, Гайворон, Чернігівська губернія — ?, ?) — помічник Конотопського повітового старости. Навчався у Московському університеті, працював викладачем Кременчуцького реального училища. Мировий суддя. Обирався гласним Чернігівського губернського земства. Призначений на посаду помічника 14 травня 1918 року наказом МВС № 13.

⁵⁶ Кибальчич Федір Онисимович (? , ?–?, ?) — Стародубський повітовий староста. Навчався у Томському університеті. Працював у судових установах. Влітку 1917 року обраний гласним Стародубської міської думи від

Помішник його	ЩЕРБИНІН-ШЕРШНІВ Павло Григорович ⁵⁷
Суразський	ІВАНОВ Константин Глібович ⁵⁸
Помічник його	БЛЮМБЕРГ Євген Генрихович
Мглинський	
Новгород-Сіверський	
Борзненський	В.о. БІЛОЗЕРСЬКИЙ Лев ⁵⁹
Кролевецький	СЕРГІЄНКО Олександр Григорович
ПРОЛУЧЕНІ ДО ЧЕРНИГІВЩИНИ:	
[Гомельський]	СТОШ Євген ⁶⁰
[Помішник його]	ВЕРЖБИЦЬКИЙ Сергій Вікторович
[Путивльський]	КЕТРИЦ Валерьян Валерьянович ⁶¹
[Помішник його]	СЛОНЕЦЬКО-МИХАЙЛОВСЬКИЙ Василь Іванович

Українського товариства. Призначений на посаду 14 травня 1918 року наказом МВС № 13.

⁵⁷ Щербинін-Шершньов Павло Григорович (11 грудня 1883, ? — 11 лютого 1938, Софія, Болгарія) — помічник Стародубського повітового старости. Навчався у Київському університеті св. Володимира та Псковській школі прапорщиків. Служив в Російській імператорській армії. Призначений на посаду наказом МВС від 15 липня 1918 № 185. Після відставки приєднався до денікінців. Емігрував до Болгарії.

⁵⁸ Іванов Костянтин Глібович (1865, ?–?, ?) — Суразський повітовий староста. Призначений на посаду 18 травня 1918 року наказом МВС № 18. Після падіння Гетьманату перебував на службі Збройних сил Півдня Росії. У 1920 році виїхав на еміграцію.

⁵⁹ Білозерський Лев Іванович (28 лютого 1876, ? — 1930, Венеція, Італія) — в.о. Борзнянського повітового старости. У 1897–1901 рр. — службовець канцелярії Борзнянського повітового предводителя дворянства, голова Борзнянської повітової земської управи у 1901–1917 рр. Після падіння Української Держави проживав в Італії.

⁶⁰ Стош Євген Миколайович (1863, ?–?, ?) — Гомельський повітовий староста, землевласник с.Кібірщина Суразського повіту на Чернігівщині.

⁶¹ Кетріц Валеріан Валеріанович (?–?, ?) — Путивльський повітовий староста. Навчався в Олександрівському ліцеї. Працював присяжним повіреним у м. Путивль Курської губернії. На еміграції проживав у м. Бая-Лука (Югославія, нині — Боснія і Герцеговина).

Рильсь[кий]	КОРЕНЬОВ Микола Олександрович ⁶²
КАТЕРИНОСЛАВЩИНА:	
Губерніяльний староста	ЧЕРНИКІВ Іван Іванович ⁶³
Помішник його	БРОФЕЛЬДТ Євген Морцимерович ⁶⁴
ПОВІТОВІ СТАРОСТИ:	
Катеринославський	ПЕТРЕНКО Петро Петрович ⁶⁵
Помішник його	МАЛИНКА Олекса Фролович ⁶⁶
Горішне-Дніпровський	КРАСНОКУЦЬКИ[Й] Михайло
Ново-Московськи[й]	БОЙЄ Христофор Христофорович ⁶⁷

⁶² Кореньов Микола Олександрович (8 грудня 1878, ?–?) — Рильський повітовий староста. Полковник. Призначений на посаду 18 травня 1918 року наказом МВС № 18.

⁶³ Черніков Іван Іванович (23 жовтня 1863, ?–?, ?) — Катеринославський губернський староста. У 1886 закінчив 1-ше Павлівське військово-училище. Службу проходив на викладацьких та виховательських посадах. Полковник з 1907 року. Під час I світової війни — в управлінні військово-навчальних закладів Генштабу. З 1917 року — генерал-майор. На посаду Катеринославського губернського старости призначений 25 травня 1918 року. (*Пиріг Р.* Черніков Іван Іванович / Енциклопедичний довідник «Діячі Української революції 1917–1921 рр.». Зошит 1. К.: Інститут історії України НАН України, 2022. С. 414–415).

⁶⁴ Брохфельд Євген Морцимерович (? , ?–?, ?) — призначений помічником Катеринославського губерніяльного старости з 25 травня 1918 року (*Державний Вістник*. 1918. 9 червня. № 12. С. 2).

⁶⁵ Петренко Петро Петрович (? , Московська губ. — ?, Москва) — Катеринославський повітовий староста. Військовик. Генеральний хорунжий армії Української Держави (1918). Під час 1-ї світової війни — командир дивізії на Західному фронті. У 1918 році у війську Української Держави — командир 16-ї пішої дивізії 8-го Катеринославського армійського корпусу. Від 1919 року — у білогвардійських військах Північного фронту: командував військами Пінежсько-Мезенського району. У березні 1920 року потрапив у більшовицький полон. Утримувався у концтаборі в Москві, де згодом був розстріляний.

⁶⁶ Малинка Олексій Фролович (? , ?–?, ?) — помічник Катеринославського старости. З березня 1919 року заарештований більшовиками та звинувачений у контрреволюційній діяльності. Засуджений до смертної кари. Реабілітований 27 лютого 1999 року.

⁶⁷ Бойє Христофор Христофорович (24 серпня 1876, ? — 28 квітня 1919, Катеринослав) — Новомосковський повітовий староста. Навчався у

Павлоградський	МИРГОРОДСЬКИ[Й] Евген Валерьянович
Олександрійський	КЛЮЧНИК Микола Андрійович
Бахмутський	
Помішник його	ЛИСЕНКО Олекса Гаврилович
Славносербський	КУДР[Я]НІВ Микола Володимирович ⁶⁸
Помішник його	ТИХОНОВИЧ Іван Сергійович ⁶⁹
Маріупольський	СВІТЛИЦЬКИЙ Петро Левонтьович
ХАРЬКІВЩИНА	
Губерніяльний Староста	
Помішник	В.о.Губ. Старости ТУРЧАНІНОВ Левонид Михайлович ⁷⁰
Інспектор Державної Варти	Полковник СТРЕХУ

Костянтинівському воєнному училищі. Служив у Російській імператорській армії. Після відставки працював катеринославським віце-губернатором. На посаду Новомосковського повітового старости призначений 23 травня 1918 року наказом МВС № 28. Після падіння Гетьманату проживав у Катеринославі. Убитий більшовиками.

⁶⁸ Кудрянов Микола Володимирович (1867, Луганськ, Слов'яносербський повіт, Катеринославська губернія — після 1929, ?) — Слов'яносербський повітовий староста. Голова Слов'яносербської повітової земської управи у 1911–1917 роках, член ради обласного музею імені Олександра Поля, редактор газети «Луганский листок» (у 1910–1914 рр. — «Листок обьявлений Славяносербского земства», у 1914–1915 рр. — «Известия Славяносербского Земства»), повітовий комісар навесні 1917 р. У травні–листопаді 1918 р. — повітовий староста. Пізніше змінив прізвище на «Кудряшов». У 1929 р. засуджений советською владою до висылки з Криму, де проживав на момент арешту. Подальша доля невідома.

⁶⁹ Тихонович Іван Сергійович (?, ?–?, ?) — помічник Слов'яносербського повітового старости. Призначений на посаду з 20 травня наказом МВС № 35 від 23 травня 1918 року.

⁷⁰ Турчанінов Леонід (1877, ? — 1928, Париж, Франція) — помічник Харківського губернського старости. Навчався у Харківському університеті. Земський діяч. У 1917 році став керівником канцелярії губернського комісара. З травня 1918 року — помічник Харківського губернського старости. В.о. Харківського губернського старости з липня по жовтень 1918 року. Згодом виїхав до Франції.

ПОВІТОВІ СТАРОСТИ	
Харківський	НЕРОСЛІВ Володимир ⁷¹
Помішник його	ДОМАРАЦЬКИЙ Володимир Васильович
Ахтирсь[к]ий	ГРИГОРЬІВ Володимир Васильович
Богодуховський	СМАКОВСЬКИЙ Микола Васильович ⁷²
Волчанський	НЕКЛЮДОВ Петро Олексевич ⁷³
Ізюмський	Полковник КОХ Микола ⁷⁴
Змієвський	САС ТИСОВСЬКИЙ Василь Митрофанович

⁷¹ Нерослов Володимир Олексійович (15 червня 1878, ? — 18 листопада 1973, Париж, Франція) — Харківський повітовий староста. Працював у Російському товаристві пароплавства і торгівлі. У травні–листопаді 1918 р. — Харківський повітовий староста. Пізніше служив у Збройних силах Півдня Росії. Емігрував до Франції.

⁷² Смаковський Микола Васильович (?, ?–?, ?) — Богодухівський повітовий староста. Землевласник с. Зубівка. Навчався у кавалерійському училищі. Член Богодухівської земської управи. Під час революції маєток Смаковського у Зубівці був пограбований, а пізніше повністю зруйнований.

⁷³ Неклюдов Петро Олексійович (21 грудня 1867, ? — 1919, Новоросійськ, Росія) — Вовчанський повітовий староста. Навчався у 3-й харківській та Новгород-Сіверській гімназіях та Санкт-Петербурзькому університеті. Був чиновником, здебільшого, у фінансових установах, а також головою правління та директором-розпорядником Уральського акціонерного товариства вибухових речовин. Гласний Вовчанського повітового та Харківського губернського земських зібрань. Активний діяч кількох громадських об'єднань. У 1907–1917 роках — депутат Державної думи Російської імперії. За Гетьманату — Вовчанський повітовий староста. Під час антигетьманського повстання створив власний збройний загін та деякий час протидіяв військам Директорії.

⁷⁴ Кох Микола Федорович (17 червня 1879, Харків — ?) — Ізюмський повітовий староста. Навчався у Петровському полтавському кадетському корпусі та Михайлівському артилерійському училищі. Служив у Російській імператорській армії. З 1918 р. — в армії Української Держави. Після відставки з посади повітового старости повернувся до російської армії. З 1922 року — на еміграції у Болгарії.

Купянський	СОБОЛЬ-ЧОРНИЙ Олександр Якович
Лебединський	СТАСЮЛЕВИЧ Микола Миколайович ⁷⁵
Старобільський	
Сумський	ГРЕБЕНЩИКОВ Сергій Яковлевич ⁷⁶
Суджанський	
Прилучені до Харківщини	
Новооскольський	
Білгородський	КУКІЛЬ-ЯСНОПОЛЬСЬКИЙ Володимир Петрович
Грайворонськи[й]	ЄМНИХ Константин Лукич ⁷⁷

⁷⁵ Стасюлевич Микола Миколайович (? , ? — 1919, Богодухів, Харківська губернія) — Лебединський повітовий староста. Навчався у Миколаївському кавалерійському училищі у Санкт-Петербурзі. Був земським діячем у Лебединському повіті, зокрема гласним Лебединського повітового земського зібрання та членом Лебединської повітової земської управи. Служив у Російській імператорській армії. У період Української Держави — Лебединський повітовий староста. Арештований більшовиками. Помер у Богодухівській в'язниці.

⁷⁶ Гребенщиков Сергій Якович (1874, ? — 1933, Югославія) — Сумський повітовий староста. Навчався у Полоцькому кадетському корпусі, Миколаївському кавалерійському училищі у Санкт-Петербурзі та Миколаївській академії Генерального штабу Росії. Служив у Російській імператорській армії. У листопаді 1917 року отримав звання генерал-майора та невдовзі звільнений у резерв. Переїхав до Сум. У травні 1918 року призначений Сумським повітовим старостою. У липні 1918 року отримав звання генерал-хорунжого. Під час Антитетманського повстання сформував збройний загін, з яким здійснив рейд у Одесу. Там вступив на службу до Добровольчої армії Антона Денікіна. У лютому 1920 року виїхав до Греції, а невдовзі — до Югославії. На еміграції був активним діячем російської діаспори. Залишив щоденник, виданий під назвою «“...Всю жизнь служил Руси, как мог...” : воспоминания генерала Сергея Яковлевича Гребенщикова» (Сімферополь, 2009).

⁷⁷ Емніх Костянтин Лукич (11 січня 1877, Спаське, Бахмутський повіт, Катеринославська губернія — 1950, Белград, Югославія) — Грайворонський повітовий староста. Навчався в Орловському кадетському корпусі Бахтіна, Миколаївському кавалерійському училищі у Санкт-Петербурзі. Служив в Російській імператорській армії. Не пізніше 1913 року виве-

Корочанськи[й]	Князь ВОЛКОНСЬКИЙ Олександр Миколайович ⁷⁸
Валу[й]ський	ЖДАНОВИЧ Віктор Георгійович
Подільщина	
Губерніяльний староста	КІСІЛІВ Сергій Іванович ⁷⁹
Помішник його	ЛЕМЕНІ-МАКЕДОН Микола Яковлевич ⁸⁰

дений у запас. Проживав у родинному маєтку дружини у Грайворонському повіті Курської губернії. У період Української держави — Грайворонський повітовий староста. На еміграції — у Югославії.

⁷⁸ Волконський Олександр Миколайович (16 жовтня 1880, Санкт-Петербург — 28 травня 1942, Париж, Франція) — Корочанський повітовий староста. Навчався у Миколаївській гімназії у Царському селі та Санкт-Петербурзькому університеті. Працював у земських установах Корочанського повіту Курської губернії, зокрема, головою Корочанської земської повітової управи (станом на 1916 рік). У період Української держави — Корочанський повітовий староста. Після Антигетьманського повстання виїхав до Франції.

⁷⁹ Кисельов Сергій Іванович (13 вересня 1877, Чорний Острів, Проскурівський повіт, Подільська губернія — 1937, Вінниця) — губернський староста Подільської губернії. Громадсько-політичний і земський діяч Поділля. Отримав юридичну освіту в університеті Св. Володимира. У 1907 році призначений на посаду Почесного мирового судді 1-ї ділянки Проскурівського повіту. Брав участь у роботі багатьох благодійних товариств. У 1912–1917 роках голова Проскурівської повітової земської управи. У 1917–1918 — Проскурівський повітовий комісар. З 19 травня по 20 листопада 1918 року — губернський староста Поділля. У 1919 році очолював Проскурівський осередок Червоного Хреста. Після встановлення советської влади на Поділлі, маєтки С.Кисельова були конфісковані. Він переїхав до Вінниці, працював у радянських торговельних установах. У 1937 році заарештований та 2 грудня 1937 року розстріляний у Вінниці. Місце захоронення невідоме. Реабілітований 22 березня 1989 року. (Подільський губернський староста Сергій Кисельов (1877–1937) у документах епохи / Автори-упоряд.: О.М. Кравчук, І.І. Ратушняк, К.В. Завальнюк. Вінниця, 2016).

⁸⁰ Лемені-Македон Микола Якович (? , ?–?, ?) — помічник Подільського губернського старости. Працював комісаром міністерства торгу і

ПОВІТОВІ СТАРОСТИ:	
Вінницький	ГУСАКІВ Пилип Миколайович ⁸¹
Ушицький[й]	БОДИСЬКО Станіслав ⁸²
Камянець-Подільський	ПОДЕРНІ Олекса Гнатович ⁸³
Литичевський	ПОТОЦЬКИ Олександр Олександрович ⁸⁴

промисловості. 14 травня 1918 року наказом МВС № 13 призначений помічником Подільського губернського старости.

⁸¹ Гусаков Пилип Миколайович (11 жовтня 1873, Воловодівка, Брацлавський повіт, Подільська губернія — ?) — Вінницький повітовий староста. Навчався в Єлисаветградському кавалерійському училищі. Протягом 1891–1911 років служив в Охтирському гусарському полку. З 1911 до 1918 рр. — на службі в установах державного конярства. У березні 1918 року звільнився з військової служби у званні підполковника. 29 травня 1918 року призначений на посаду Вінницького повітового старости (Державний вістник. 1918. 18 червня. № 16. С. 1). 19 листопада 1918 року під час антигетьманського повстання був заарештований. Подальша доля невідома. (Калитко С.Л., Кравчук О.М. Діяльність Пилипа Гусакова на посаді вінницького повітового старости у 1918 році // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського. Серія: Історія: зб. наук. праць. 2013. Вип. 21. С. 128–134).

⁸² Бодисько Станіслав Борисович (27 травня 1865, ?–?, ?) — Ушицький повітовий староста. Навчався у Варшавському піхотному юнкерському училищі та Єлисаветградському кавалерійському юнкерському училищі. Служив в Російській імператорській армії. Мав маєток у сс. Попове (нині — Посухів) та Перекоринці Ушицького повіту Подільської губернії. У травні–листопаді 1918 р. був Ушицьким повітовим старостою. Подальша доля невідома.

⁸³ Подерні Олексій Гнатович (1 вересня 1862, ?–?, ?) — Кам'янець-Подільський повітовий староста. Навчався у Казанській реальній школі, Казанському піхотному юнкерському училищі. Служив у Російській імператорській армії. У 1891–1917 рр. працював на різних земських, банківських та державних посадах у Казанській, Гродненській та Холмській губерніях. 14 червня 1918 р. приступив до виконання обов'язків Кам'янець-Подільського повітового старости. Подальша доля невідома.

⁸⁴ Потоцький Олександр Олександрович (30 серпня 1864, ?–?, ?) — Летицький повітовий староста. Закінчив Одеське піхотне юнкерське училище. З 1883 по 1893 рік знаходився на військовій службі. Після

Ольгопольський

ТІТАРЕНКО Андрій Матвійович⁸⁵

відставки працював мировим посередником у повітах Подільської губернії. З березня 1902 року по 1 січня 1918 року — почесний мировий суддя Летичівського судово-мирового округу. У 1911–1917 роках — гласний Подільського губернського земства. Невдало балотувався до I та II Державних Дум Росії. У 1907 році був обраний до складу III Державної думи Росії як член Комітету російських землевласників. 18 жовтня 1912 року став депутатом IV Державної думи від загального складу виборщиків Подільського губернського виборчого зібрання. Входив до складу фракції російських націоналістів і помірковано правих. Був нагороджений орденами Св. Станіслава II і III ступеня, Св. Анни II і III ступеня, Св. Володимира IV ступеня. (*Кравчук О.М., Калитко С.Л., Марценюк Н.М.* Олександр Потоцький — Летичівський повітовий староста (1918 р.) // «Державянщина — минуле і сучасне»: матеріали Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції. Хмельницький, 2013. С. 230–239). Призначений Летичівським повітовим старою 22 травня 1918 року (Державний Вістник. 1918. 9 червня. № 12. С. 2).

⁸⁵ Тітаренко Андрій Матвійович (31 жовтня 1854, Полтавська губернія — ?) — Ольгопольський повітовий староста. Навчався у Бельському повітовому училищі. Упродовж 1872–1889 рр. працював у Вольковському народному, Клещельському міському приходському училищах та 1-й Віленській гімназії. З 1889 р. — на державній службі: секретар Бельського міського Магістрату, діловод Бельського повітового управління, в. о. редактора «Седлецьких губернських відомостей», помічник Начальника Влодавського повіту по адміністративно-господарських справах, юридичний радник Седлецького губернського правління, начальник Кутновського повіту Варшавської губернії. 10 червня 1905 р. «переміщений для користі справи начальником Радинського повіту Седлецької губернії». 17 лютого 1907 р. призначений начальником Серадзького повіту Калішської губернії, 11 січня 1908 р. — начальником Конінського повіту. 24 березня 1908 р. став колезьким радником, 21 березня 1911 р. — статським радником. З 1 січня 1911 р. був дійсним членом Варшавського комітету російського Товариства Червоного Хреста. 5 листопада 1913 р. отримав подяку Начальника губернії за «розпорядність у будівництві споруд для семи початкових училищ в гміні Старемясто». Калішським губернатором 18 липня 1915 р. був командирований в розпорядження Головного начальника постачання армії Північно-Західного фронту. Наказом по 35 корпусу 2-ої армії призначений головою реквізиційної комісії корпусу. За пропо-

Балтський	БЮРДЮКЕВИЧ Іван Федорович
Гайсинський	СІНОКОСІВ Іван Акимович ⁸⁶
Помішник його	КОСТЕНКО Левонтій Вуколович ⁸⁷
Брацлавський	ВРУБЛЕВСЬКИ[й]
Литинський	ЛИПКИН Олександр Ксенофонтівч ⁸⁸
Могілів-Подільський	РА[ф]АЛЬСЬКИ[й] Левонид Васильович
Проскурівський	СТОЛЯРІВ Володимир Венедиктович
Ямпольський	

зицією Калішського губернатора 28 лютого 1917 р. командирований у розпорядження Полтавського губернського комітету по влаштуванню біженців. А. Тітаренко був кавалером орденів Св. Володимира 2-го і 4-го ступенів, Св. Анни 2 і 3 ступеня, Св. Станіслава 2 і 3 ступенів, медаллю за працю під час першого загального перепису населення 1897 р., срібною медаллю Червоного Хреста на пам'ять участі в діяльності товариства під час російсько-японської війни (1906 р.), медаллю за відмінне виконання загальної мобілізації 1914 р. та ін. А. Тітаренка призначили Ольгопільським повітовим старою 14 травня 1918 року наказом МВС № 13.

⁸⁶ Сенокосов Іван Якимович (30 січня 1880, ? — 14 червня 1964, Нью-Йорк, США) — Гайсинський повітовий староста. Після звільнення з посади старости служив у міністерстві внутрішніх справ Півдня Росії. У 1920 році виїхав до Константинополя. Згодом проживав у Сербії та США. Похований на російському православному цвинтарі.

⁸⁷ Костенко Леонтій Вуколович (? , ?–?, ?) — помічник Гайсинського повітового старости. Землевласник з сіл Безпечна та Зелений Ріг.

⁸⁸ Ліпкін Олександр Ксенофонтівч (14 жовтня 1862, Санкт-Петербург — 1932, Кам'янець-Подільський) — Літинський повітовий староста. Навчався у Полоцькій військовій гімназії, 1-му військовому Павлівському училищі, офіцерській артилерійській школі. Служив у Російській імператорській армії до 20 березня 1918 р. Демобілізований у чині генерал-майора. Призначений на посаду Літинського повітового старости з 27 травня 1918 року наказом МВС № 53 від 29 травня 1918 року (Державний Вістник. 1918. 18 червня. № 16. С. 1). З 1921 року був на спецобліку у комуністичної влади. У 1924 році заарештований. Проживав у Кам'янці-Подільському.

ХЕРСОНЩИНА	
Губерніяльний староста	ПІЩЕВИЧ Семен Григорович ⁸⁹
Помішник його	СОСНОВСЬКИЙ Костянтин Дмитрович ⁹⁰
Повітові старости	
Одеський	ЯРЧЕВСЬКИЙ Олександр Олександрович ⁹¹
Помішник його	ЖИГЛІВ Андрій Федорович
Олександрійський	МАЗУРКЕВИЧ Павло Іванович
Тіраспольський	ТРЕСТЕР Христофор Фридрихович
Херсонський	ТЕРЕНТЫВ Левонид Олександрович
Єлисаветградський	ВЕРЕЩАГІН Василь Васильович ⁹²

⁸⁹ Піщевич Семен Григорович (2 або 3 або 16 січня 1863, Олександрія, Олександрійський повіт, Херсонська губернія — 14 грудня 1945, Париж, Франція) — Херсонський губернський староста. Навчався у 2-й московській військовій гімназії та Миколаївському кавалерійському училищі у Санкт-Петербурзі. У 1884–1892 роках служив у Російській імператорській армії. Займався підприємницькою діяльністю (аграрний та вугледобувний бізнес), а також був земським діячем. У 1903–1917 роках та у 1919 році очолював Олександрійську повітову земську управу. Обіймав посаду редактора першого повітового друкованого видання «Известия Александрийского уездного земства». У 1912–1913 рр. — член Державної думи Російської імперії. У березні–травні 1917 року — Олександрійський повітовий комісар. Наказом Гетьмана 9 травня 1918 року призначений Херсонським губернським старостою. У 1919 році емігрував до Франції, проживав у Парижі.

⁹⁰ Сосновський Костянтин Дмитрович (? , ?–?, ?) — помічник Херсонського губернського старости. Директор Херсонського товариства взаємного кредиту. У 1917 р. — помічник Херсонського губернського комісара, у 1918 р. — помічник Херсонського губернського старости.

⁹¹ Ярчевський Олександр Олександрович (4 липня 1888, Херсонська губернія — ?, ?) — Одеський повітовий староста. Навчався у Єлисаветградській гімназії, Колегії Галагана та Новоросійському університеті. Працював помічником присяжного повіреного.

⁹² Верещагін Василь Васильович (? , ?–?, ?) — Єлисаветградський повітовий староста. Ймовірно, землевласник з с. Масляниківка Єлисаветградського повіту Херсонської губернії. Служив у Російській імператор-

Помішник його	БУДЕВИЧ Константин Анатольевич
Ананієвський	КОРБЕ Павло Антонович ⁹³
Прилучений до Херсонщини	
Аккерманський	Отаман ЧЕРЕПАНОВ ⁹⁴
Таврія	
Округовий Староста	ДЕС[Н]ИЦЬКИ[Й] Олександр Васильович ⁹⁵
В о Повітових старост	
Мелітопольський	ГОРОДИНСЬКИЙ Петро Петрович ⁹⁶
Дніпровський	ШЕБАНОВ Соломон Федорович ⁹⁷

ській армії. Під час УНР працював комісаром однієї з дільниць міліції у Єлисаветграді. У травні 1918 року призначений Єлисаветградським повітовим старою. 19 листопада 1918 року заарештований повстанцями Директорії. Подальша доля невідома.

⁹³ Корбе Павло Антонович (1881 або 06 жовтня 1882 — ?) — Ананієвський повітовий староста. Дворянин Херсонської губернії. Землевласник.

⁹⁴ Черепанов — Аккерманський повітовий староста. Полковник. Призначений на посаду в.о. старости Аккерманського повіту з 25 травня 1918 року наказом МВС № 56 від 29 травня 1918 року (Державний Вістник. 1918. 18 червня. № 16. С. 1).

⁹⁵ Десницький Олександр Васильович (? , Надінівка, Чернігівська губернія — ?, ?) — таврійський окружний староста. Не пізніше 1905 року переїхав до Києва. Обирався гласним Київської міської думи, був членом Київської губернської земської управи. Після падіння Гетьманату перейшов до Збройних сил Півдня Росії.

⁹⁶ Городинський Петро Петрович (? , ?–?, ?) — Мелітопольський повітовий староста. Полковник. Призначений в.о. старости Мелітопольського повіту з 27 травня 1918 року (Державний вістник. 1918. 9 червня. № 12. С. 2).

⁹⁷ Шебанов Соломон Федорович (1866, ?–?, ?) — в.о. Дніпровського повітового старости. Служив в Окремому корпусі жандармів (політичний позиції). Призначений в.о. старости Дніпровського повіту наказом МВС від 28 травня 1918 року № 44 (Державний вістник. 1918. 9 червня. № 12. С. 2). Після падіння Гетьманату виїхав до Німеччини, але згодом долучився до Збройних сил Півдня Росії.

Бердянський	ГAEBCЬКИЙ Владислав Еразмович ⁹⁸
ХОЛМЩИНА	
Губерніяльний Староста	СКОРОПИС-ЙОЛТУХОВСЬКИЙ Олександр ⁹⁹

⁹⁸ Гаєвський Владислав Еразмович (1846, ?–?, ?) — в.о. Бердянського повітового старости. Почесний громадянин Бердянська, статський радник. З 1876 року — гласний Бердянської міської думи. З 1886–1906 рр. — міський голова Бердянська. Одночасно гласний Бердянського повітового (з 1906 — голова) та Таврійського губернського земського зібрання. У 1909 обраний головою повітової земської управи. Призначений в.о. старости Бердянського повіту з 27 травня 1918 року (Державний вістник. 1918. 9 червня. № 12. С. 2). (Альбом городских голов Российской империи [Текст]. — [Санкт-Петербург] : Изд. Морского благотворительного общества, 1903 (Санкт-Петербург : Лештуковская Паровая Скоропечатня П.О. Явлонского). XVIII, 326, [2] с. : портр.; 23×32 см). Бердянська чоловіча гімназія (остання третина XIX століття) / Упорядники: В.М. Константінова, І.І. Лиман // Матеріали з історії Бердянського державного педагогічного університету. Т. І. К., 2006. С. 51–82, 228–305.

⁹⁹ Скоропис-Йолтуховський Олександр Філаретович (10 липня 1880, Хрестище, Ольгопільський повіт, Подільська губернія — 8 березня 1946, Темніковський ВТТ ГУЛАГу, с. Явас, Мордовська АРСР, Російська РФСР, СРСР) — Холмський губернський староста. Член Української студентської громади у Києві, Революційної Української Партії, Української соціал-демократичної робітничої партії (УСДРП) та соціал-демократичної «Спілки». У 1903 році переїхав до Австро-Угорської імперії. Під час виборів 1906 року в Росії повернувся, однак був заарештований та засланий до Сибіру. Утік із заслання та знову виїхав до Австро-Угорщини. Під час Першої світової війни був членом Союзу визволення України та Загальної української ради. У 1917 році приїхав у Київ. Працював директором департаменту у загальних справах. З січня 1918 — уповноважений УЦР для організації укр. військ. частин із полонених у Німеччині та Австро-Угорщині. З 1 березня 1918 року — Холмський губернський староста. Після гетьманського перевороту залишився очільником Холмщини, але уже на посаді губернського старости. Після проголошення Федеративної грамоти подав у відставку. Після звільнення з ув'язнення на початку 1920 року переїхав до Відня, а пізніше — до Берліна. Працював у банку, заснував видавництво «Ратай». Активний діяч гетьманського руху та ряду українських емігрантських організацій. Заарештований радян-

ПОЛІССЯ	
ПОВІТОВІ СТАРОСТИ	
Річицький	КОМОРНИ Олександр Семенович ¹⁰⁰
Пінський	ДУШЕНКІВСЬКИЙ Прокіп Іванович
Мозирський	ЛЕНКЕВИЧ Олександр Сабинович
МІСЬКІ ОТАМАНИ	
ОДЕСА:	
Міський Отаман	МУСТАФІН ¹⁰¹
Помішник його	БОГДАНОВИЧ Микола Миколайович ¹⁰²
Інспектор Державної Варти	ГОРНОСТАІВ Сергій Олександрович ¹⁰³

ськими спецслужбами у 1945 році. Автор книжок «На переломі», «Значення самостійної України для європейської рівноваги», спогадів «Мої злочини». (http://www.history.org.ua/?termin=Skoropys_J).

¹⁰⁰ Коморний Олександр Семенович (? , ?–?, ?) — Одеський окружний комісар УЦР, генеральний комісар при штабі німецьких військ в Одесі. У період Української Держави — Річицький повітовий староста Поліської округи, член ради МВС (Українська держава (квітень–грудень 1918 року). Документи в матеріали. У двох томах. Т. 1 / Упоряд.: Р. Пиріг (керівник та ін.). К.: Темпора, 2015. С. 757).

¹⁰¹ Мустафін Володимир Андрійович (24 червня 1867, ? — 21 лютого 1933, ?) — Одеський міський отаман. Навчався у Олександрівському кадетському корпусі (Санкт-Петербург), Другому Костянтинівському училищі (Санкт-Петербург) та Військово-юридичній академії (Санкт-Петербург). Служив в Російській імператорській армії. Працював на різних посадах у Туркестанському генерал-губернаторстві, військових судах, при Головнокомандуючому арміями Південно-Західного фронту, Забайкальської області та Забайкальському козакому війську. У 1918 році переїхав до Одеси, де був призначений міським отаманом. Після відставки перейшов на сторону денікінців. Проживав у Югославії та Франції.

¹⁰² Богданович Микола Миколайович (? , ?–?, ?) — призначений помічником Одеського міського отамана наказом міністра внутрішніх справ Ф. Лизогуба від 25 травня 1918 року № 36 (Державний Вістник. 1918. 9 червня. № 12. С. 2).

¹⁰³ Горностаєв Сергій Олександрович (25 грудня 1859, Санкт-Петербург — 1922, Константинополь) — інспектор Державної Варти м.Одеса.

КИІВ	
Міський Отаман	ХАНУКІВ Олександр Павлович ¹⁰⁴
Помішник його	КРИВЦОВ Дмитро Яковлевич ¹⁰⁵
Інспектор Державної Варти Отаман	ГРИГОРІВ Георгій Миколайович ¹⁰⁶
МИКОЛАЇВ:	
Тим Викоб Міського Отamana	ЧЕРЕПАНОВ Полковник

Центральний державний архів вищих органів влади та управління, Ф. 2201. Міністерство освіти Української Держави, м. Київ. Оп. 2. Спр. 2. Штати Міністерства освіти та його установ. Арк. 13–15 зв.

References

Albom horodskykh holov Possyiskoi ympery. [B.m.]: Yzd. Morskaho blahotvorytel'naho obshchestva, 1903. 326 s. [In Russian].

Artiukh V. Z istorii tovarystva “Prosvita” na Sumshchyni (1917–1923 rr.). Sumskyi istorychnyi portal <https://history.sumy.ua/research/>

Працював у поліції Петергофа. Після Антигетьманського повстання виїхав до Османської імперії.

¹⁰⁴ Хануков Олександр Павлович (Ашир Ханукаєв; 18 грудня 1867 — 04 грудня 1943, Нові Сад, Югославія) — Київський міський отаман. Навчався у Херсонському реальному училищі, Михайлівському артилерійському училищі, Миколаївській академії Генерального штабу Російської імперії. Служив в Російській імператорській армії. 13 травня 1918 року призначений Київським міським отаманом. Виїхав на еміграцію.

¹⁰⁵ Кривцов Дмитро Якович (18 липня 1883, Самара — після 1922, Варна, Болгарія) — помічник Київського міського отамана. Навчався у гімназії Гуревича (Санкт-Петербург) та Царськосельській гімназії, Санкт-Петербурзькому університеті та Училищі правознавства. У 1918 році переїхав до Києва. Після звільнення з посади помічника міського отамана опинився у Болгарії в середовищі російської еміграції.

¹⁰⁶ Грігор'єв Георгій Миколайович (? , ?–?, ?) — генерал-майор Російської імператорської армії призначений Інспектором Державної Варти у Київському градоначальстві з 3 червня 1918 року — наказ міністра внутрішніх справ від 8 червня 1918 року № 102/90 (Державний вісник. 1918. 18 липня. № 23. С. 2).

article/9209-artiukh-viacheslav-z-istorii-tovarystva-prosvita-na-sumshchyni-19171923-rr.html [In Ukrainian].

Berdianska cholovicha himnaziia (ostannia tretyna KhIKh stolittia) / Uporiadnyky: V.M. Konstantinova, I.I. Lyman // *Materialy z istorii Berdianskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu*. T. I. K., 2006. S. 51–82, 228–305. [In Ukrainian].

Verstiuk V.F., Ostashko T.S. *Diiachi Ukrainskoi Tsentralnoi Rady*. Biohrafichnyi dovidnyk. K., 1998. 254 s. [In Ukrainian].

Hore peremozhenym. Represovani ministry Ukrainskoi revoliutsii / Avt. ta uporiad.: A. Kohut (vidp. upor.), R. Podkur, V. Skalskyi, V. Vasylenko, N. Hryhorchuk, N. Savchenko. K.: K.I.S., 2018. 240 s. [In Ukrainian].

Doroshenko D. *Istoriia Ukrainy, 1917–1923: dokumentalno-naukove vydannia*. V 2-kh t. T. 2: *Ukrainska Hetmanska Derzhava 1918 roku* / Uporiadn. K. Yu. Halushko. K.: Tempora, 2002. 52 s. [In Ukrainian].

Yemelianov V. *Hubernskyi starosta (iz arkhiviv SBU)* // *Siverianskyi litopys*. 1995. №. 5. S. 3–8. [In Ukrainian].

Kalytko S.L., Kravchuk O.M. *Diialnist Pylypa Husakova na posadi vynytskoho povitovoho starosty u 1918 rotsi* // *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. Kotsiubynskoho*. Serii: *Istoriia: zb. nauk. prats.* 2013. Vyp. 21. S. 128–134. [In Ukrainian].

Kravchuk O.M., Kalytko S.L., Martseniuk N.M., Oleksandr Pototskyi — *Letychivskyi povitovyi starosta (1918 r.)* // “*Derazhnianshchyna — mynule i suchasne*”: *materialy Vseukrainskoi naukovo-kraieznavchoi konferentsii*. Khmelnytskyi, 2013. S. 230–239. [In Ukrainian].

Lukash O. *Domontovychi* // *Pryluky. Fortetsia*. 2016. № 8 (serp.). S. 22–29. [In Ukrainian].

Ohloblyn O., Narbut — *mazepynets*. *Novi materialy do biohrafii Yuriia Narbuta* // *Arka*. 1948. Ch. 2 (liutyi). S. 11. [In Ukrainian].

Pyrih R. *Diialnist uriadiv hetmanatu Pavla Skoropadskoho: personalnyi vymir*. K.: *In-t istorii Ukrainy NAN Ukrainy*, 2016. 518 s. [In Ukrainian].

Pyrih R., Ivanenko Serhii, Serhiiovych // *Entsyklopedychnyi dovidnyk «Diiachi Ukrainskoi revoliutsii»*. Zoshyt 1. K.: *Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy*, 2022. S. 223. [In Ukrainian].

Pyrih R., Chartoryzhskyi Ivan, Lvovych // *Entsyklopedychnyi dovidnyk «Diiachi Ukrainskoi revoliutsii 1917–1921 rr.»* Zoshyt 1. K.: *Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy*, 2022. S. 413–414. [In Ukrainian].

Pyrih R., Chernikov Ivan, Ivanovych // *Entsyklopedychnyi dovidnyk «Diiachi Ukrainskoi revoliutsii 1917–1921 rr.»* Zoshyt 1. K.: *Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy*, 2022. S. 414–415. [In Ukrainian].

Podilskyi hubernskyi starosta Serhii Kyselov (1877–1937) u dokumentakh epokhy / Avtory-uporiad.: O.M. Kravchuk, I.I. Ratushniak, K.V. Zavalniuk. Vinnytsia, 2016. 282 s. [In Ukrainian].

Tynchenko Ya. Ofiterskyi korpus Armii Ukrainskoi Narodnoi Respubliky (1917–1921). Kn. 1. Kyiv: Tempora, 2007. 535 s. [In Ukrainian].

Ukrainska derzhava (kviten–hruden 1918 roku). Dokumenty i materialy. U dvokh tomakh. T. 1 / Uporiad.: R. Pyrih (kerivnyk ta in.). K.: Tempora, 2015. 769 s. [In Ukrainian].